Waldemar Budner

WSPÓŁCZESNE ZMIANY DEMOGRAFICZNE MIAST WOJEWÓDZTWA POZNAŃSKIEGO

1. Wprowadzenie

Zmiany demograficzne kształtują się pod wpływem trzech czynników: urodzeń, zgonów i migracji. Zarówno ruch naturalny jak i migracje wywierają w Polsce istotny wpływ na rozwój stanu liczebnego oraz zmiany różnorodnych struktur ludności w miastach.

Ukształtowane współcześnie stosunki demograficzne są następstwem przede wszystkim dynamiki i kierunków rozwoju społeczno-ekonomicznego oraz realizowanej polityki ludnościowej. Szczególną rolę w procesie przekształceń struktury gospodarczej kraju i poszczególnych jego regionów odegrał rozwój industrializacji i urbanizacji (Zdrojewski 1990).

Urbanizacja jest jednym z najbardziej charakterystycznych procesów zachodzących w Polsce w okresie powojennym. Przybiera ona odmienne formy osiągając w poszczególnych regionach różny stopień nasilenia. Procesy urbanizacyjne, a w ich obrębie procesy umiastowienia, wykazywały w przeszłości i nadal wykazują dużą zależność od czynników ekonomicznych, przede wszystkim od uprzemysłowienia poszczególnych regionów (Rajman 1989). W wyniku tego procesu następuje więc koncentracja funkcji na określonych obszarach, pogłębianie się społecznego podziału pracy i rozwój funkcji pozarolniczych (Regulski 1982).

Urbanizacja kraju i związane z nią przemieszczenia ludności są obecnie głównymi i bezpośrednimi przyczynami zachodzących zmian demograficznych i koncentracji ludności w miastach. Szczególnie intersujące są te procesy, które zachodzą na terenach otaczających wielkie miasta. Ujawniają się tam zróżnocowania przestrzenne w zależności od odległości od miasta. Miejscowości położone blisko aglomeracji powiększają liczbę ludności (Małuszyńska 1988). Z drugiej strony występują miejscowości, zwykle położone dalej, charakteryzujące się ubytkiem lub mniejszym przyrostem ludności (Domański 1982).

Problemowi rozwoju demograficznego poświęcono w Polsce sporo uwagi. Jednakże analiza przeprowadzonych badań i publikacji zawierających ich wyniki wskazuje, iż są to w większości ujęcia ogólne, dotyczące kraju lub regionów. Bywają prace rozpatrujące to zagadnienie jedynie w skali pojedynczego miasta. Rzadziej spotyka się opracowania dotyczące określonego zbioru miast województwa czy regionu.

W prezentowanym artykule przedstawiono fragment złożonego zagadnienia, jakim są zmiany demograficzne miast województwa, ograniczając się do omówienia: liczby ludności miast i dynamiki ich rozwoju, czynników wpływających na ten rozwój oraz

przestrzennego zróżnicowania procesów demograficznych. Celem pracy jest zatem analiza rozwoju demograficznego miast województwa poznańskiego.
Przyjęty obszar badań stanowi województwo poznańskie w nowych granicach administracyjnych z dnia 1 VI 1975 r. Jest ono położone w całości na terenie byłego województwa poznańskiego, obejmując swym zasięgiem stolicę regionu, dawne miasta powiatowe: Gniezno, Nowy Tomyśl, Oborniki, Szamotuły, Śrem, Środę Wielkopolską i Wrześnię oraz 25 (od 1990 r. — 26) mniejszym ośrodków nie sprawujących dotychczas takich funkcji (rys. 1., 1a.).

Rys. 1. Województwo poznańskie na tle byłego podziału administracyjnego

Granice:
— • — • — • — województw od 1975 r.
– – – – gmin
— — — — województw do 1975 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Rys. 1a. Województwo poznańskie

• ŚREM – byłe siedziby powiatów miejskich
• Buk – siedziby Urzędów Miejskich

Źródło: Opracowanie własne.

Analiza zmian demograficznych została przeprowadzona w układzie dynamicznym obejmując zakres czasowy od 1946 od 1990 roku. Ze względu na trudności w pełnej rekonstrukcji materiałów źródłowych dotyczących przede wszystkim informacji sprzed 1975 r. niektóre zagadnienia analizowane są szczegółowo dopiero od 1960 lub 1965 r. Uzyskane dane pochodzą z publikacji Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie i Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Poznaniu.

2. Liczba, struktura wielkości i rozmieszczenie miast

Sieć miejską województwa poznańskiego[1] w okresie od 1946 do 1989 r. tworzyły 33 miasta, w 1990 r. prawa miejskie otrzymało 34. miasto – Obrzycko. Wielkość miast objętych analizą charakteryzuje duża rozpiętość. Podczas gdy największe miasto – Poznań – osiągnęło z końcem 1990 r. 590 101 mieszkańców, najmniejszy ośrodek miejski – Dolsk – zamieszkiwało w tym samym czasie zaledwie 1200 osób.

[1] W granicach administracyjnych z 1 VI 1975 r.

Przeważająca część całego zbioru miast to miasta małe do 10 tys. mieszkańców. Ich ilościowy udział w zbiorze miast jest duży, ale systematycznie spada z 93,9% w 1946 r. – 31 miast, do 64,7% w 1990 r., co stanowiło już tylko 22 miasta. Podobnie spada udział ludności miejskiej województwa skupionej w tych ośrodkach, który wynosił w 1946 r. – 29,2%, a 1990 r. już tylko 10,5%. Trzy z tych miast nie przekroczyły zresztą liczby 2 tys. mieszkańców, a dalszych dziewięć – 5 tys. osób. Klasę 20 - 100 tys. mieszkańców, uznawaną powszechnie za kategorię miast średnich, reprezentował do 1974 r. zaledwie jeden ośrodek - Gniezno. Obecnie do tej grupy skupiającej 20,0% ludności miejskiej zaliczyć można ponadto: Śrem, Wrześnię, Swarzędz, Środę Wlkp. i Luboń (tab. 1.). Największy ośrodek – Poznań - koncentrował w sobie począwszy od 1946 r. około 2/3 ludności miejskiej całego regionu i jednocześnie od 35,7% w 1946 r. do 44,2% w 1990 r. ludności całego województwa. Tak duży stopień koncentracji ludności w jednym tylko ośrodku jest jedną z głównych determinat dynamiki jego funkcjonowania i oddziaływania na strukturę gospodarczą województwa (Kuczyk 1986, s. 586).

Tabela 1. Struktura sieci miejskiej województwa poznańskiego*

Grupy miast według liczby ludności	Lata							
	1946		1960		1975		1990	
	a	b	a	b	a	b	a	b
Ogółem:	33	100,0	33	100,0	33	100,0	34	100,0
poniżej 2 tys.	7	2,3	7	1,8	4	0,7	3	0,5
2 - 5 tys.	16	11,8	11	6,3	9	3,4	10	3,3
5 - 10 tys.	8	15,1	8	8,7	11	9,6	9	6,8
10 - 20 tys.	–	–	5	10,4	6	11,8	5	7,5
20 - 50 tys.	1	7,7	1	7,1	1	2,6	5	12,6
50 - 100 tys.	–	–	–	–	1	6,9	1	7,4
100 tys. i więcej	1	63,1	1	65,8	1	65,0	1	62,0

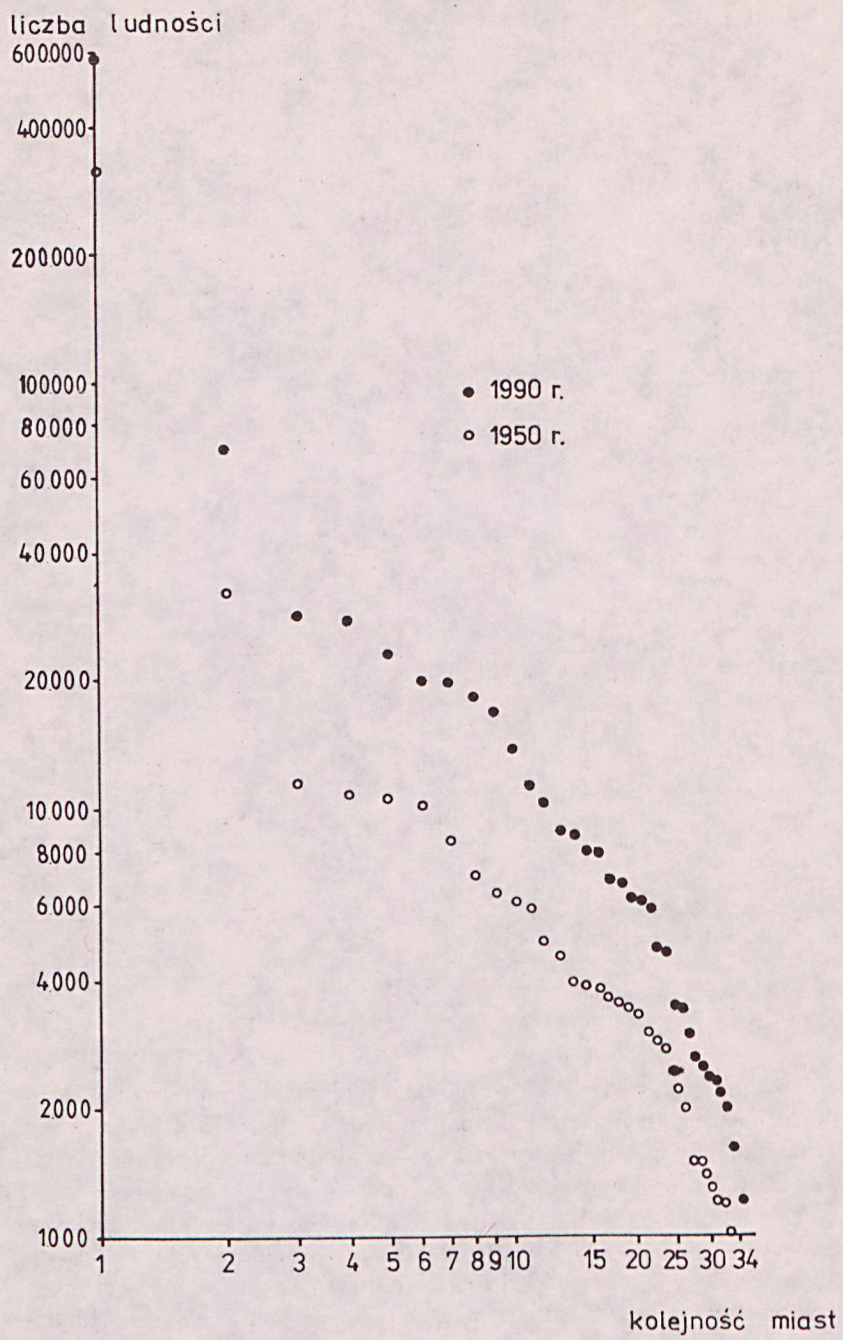
* – w granicach administracyjnych z 1 VI 1975 r.
a – liczba miast
b – ludność miast w %

Źródło: Opracowanie własne.

Nieproporcjonalnie dużą wielkość głównego miasta regionu, w porównaniu z grupą miast średnich, ilustruje krzywa rozkładu miast według wielkości i kolejności (patrz rys. 2.). Ten typ rozkładu związany jest z obszarami, na których rozwój głównego miasta następuje kosztem niedorozwoju sieci miast mniejszych.

Rozmieszczenie miast nie wykazuje istotnych dysproporcji. Gęstość sieci miejskiej przekracza średnią krajową; na jedno miasto przypada tu średnio 239,7 km^2 obszaru zaplecza, podczas gdy w całym kraju 384,1 km^2. O dużym zagęszczeniu sieci miast świadczy również średnia odległość między miastami, wyznaczona w układzie najbliższych sąsiadów, wynosząca 11,09 km. Odległości do najbliższego sąsiada są znacznie mniejsze w centrum, wokół ośrodka poznańskiego i wzrastają w kierunku peryferii,

Rys. 2. Wielkość i kolejność miast województwa poznańskiego w 1950 i 1990 r.

A – ludność miast; B – kolejność miast

Źródło: Opracowanie własne.

szczególnie na zachód. Natomiast niższa w stosunku do średniej krajowej jest gęstość sieci miast powyżej 20 tys. mieszkańców (Maik 1986).

Obecny układ przestrzenny sieci miejskiej stanowi rezultat zmajoryzowania życia społeczno-gospodarczego regionu przez ośrodek poznański. Odzwierciedla to monocentryczny układ komunikacyjno-osadniczy, o dominacji dróg radialnych, wzdłuż których rozmieszczone są miasta województwa. Wewnątrz strefy o promieniu 20 km od centrum Poznania znajduje się pięć miast związanych najsilniej z Poznaniem pod względem funkcjonalnym i urbanizacyjnym (Luboń, Mosina, Puszczykowo, Swarzędz i Murowana Goślina). Dalej w strefie 20 - 30 km od centrum występują głównie miasta małe ciążące bezpośrednio do Poznania (Kostrzyn, Stęszew, Pobiedziska). Jedynie miasta leżące na północ od centrum (Oborniki i Szamotuły) wytworzyły większe strefy wpływu ze względu na brak na tym kierunku większych ośrodków w następnej strefie zaplecza. Pozostałe większe ośrodki położone są w dalszej odległości od Poznania (Gniezno, Września, Śrem, Środa Wlkp. i Nowy Tomyśl) i obejmują swym wpływem miasteczka strefy peryferyjnej (np. Dolsk, Rakoniewice, Kłecko) (Maik 1986).

3. Liczba ludności miast i dynamika ich rozwoju

Według pierwszego spisu powszechnego z 1946 r. w miastach województwa poznańskiego zamieszkiwało 425 748 mieszkańców stanowiących ponad połowę (56,6%) ludności analizowanego obszaru. Największy odsetek ludności miejskiej był skupiony w Poznaniu (63,1%) oraz w Gnieźnie (7,7%). W pozostałych ośrodkach wskaźnik ten nie przekroczył 2,3%, co oznacza, że żadne z miast nie osiągnęło wielkości 10 tys. mieszkańców. Najmniejszymi z nich były; Ostroróg (1 092 mieszkańców) i Czerniejewo (1273), a największymi: Środa Wlkp. (9872) i Września (9851) (por. tab. 2.).

Wzrost ludności miejskiej województwa w latach następnych był systematyczny i osiągnął on obecnie wielkość 951 055 osób, co stanowi 71,3% mieszkańców regionu (stan w dniu 31 XII 1990 r.). Liczba mieszkańców miast w rozpatrywanym okresie powiększyła się zatem o 525 307 osób, czyli o 123,4%, a średnia roczna stopa wzrostu osiągnęła wartość 1,72%[2]. Poznań – ośrodek o charakterze metropolitalnym – skupił największy odsetek ludności miejskiej, który od połowy lat sześćdziesiątych spadł z 65,8% do 62,0% w 1990 r. Udział ludności Gniezna, po nieznacznym początkowym spadku, pozostaje na poziomie około 7,4%. Wzrost ilościowy miast powyżej 20 tys. mieszkańców spowodował jednoczesny wzrost odsetka ludności miejskiej w ośrodkach tej wielkości. Szczególnie wysoki udział przypada Śremowi i Wrześni stanowiąc odpowiednio 3,0% i 2,9% ludności miast województwa.

---

[2] Średnią roczną stopę wzrostu obliczano w opracowaniu według wzoru:

$$W = \frac{L_n - L_o}{(tn - to)\,\overline{L}}\ 100;\ \text{gdzie:}$$

L_o – liczba ludności na początku badanego okresu, L_n – liczba ludności w końcu badanego okresu, $\overline{L}$ – średnia liczba ludności w danym okresie, $(tn - to)$ – długość okresu w latach.

Tabela 2. Rozwój ludności miast województwa poznańskiego w latach 1946 - 1990 (w granicach administracyjnych z 1.VI.1975 r.)

Lp.	Miasta	LATA						
		1946	1950	1960	1970	1975	1980	1990
1	Poznań	268 701	321 524	409 550	473 989	515 962	552 938	590 101
2	Buk	3 337	3 643	4 098	4 497	5 449	5 692	6 090
3	Czempiń	2 234	2 464	3 123	3 390	3 473	3 448	4 492
4	Czerniejewo	1 273	1 230	1 928	1 915	2 055	2 001	2 438
5	Dolsk	1 533	1 349	1 482	1 479	1 441	1 310	1 200
6	Gniezno	32 635	36 324	44 231	50 841	55 063	62 392	70 415
7	Grodzisk Wlkp.	5 905	6 267	7 716	8 997	9 689	9 552	10 978
8	Kłecko	1 532	1 476	1 771	1 977	2 148	2 299	2 570
9	Kostrzyn	3 058	3 262	4 145	6 031	6 713	7 128	7 882
10	Kórnik	3 756	3 868	4 531	5 174	5 709	5 835	5 963
11	Książ Wlkp.	1 526	1 378	1 490	1 651	1 694	1 903	2 431
12	Luboń	9400	11 312	14 522	16 455	18 516	19 691	20 238
13	Lwówek	2 338	2 239	2 390	2 610	2 605	2 594	3009
14	Miłosław	2 311	2 404	2 825	2 975	3 110	3 148	3513
15	Mosina	4 966	5 826	7 086	8 529	9 544	10 400	11 728
16	Murowana Goślina	2 398	2 698	3 373	3 940	4 399	4 169	7875
17	Nowy Tomyśl	3 126	3 484	5 118	6 980	7 694	10 238	13 974
18	Oborniki	5 314	6 025	8 133	10 205	11 251	13 126	16 153
19	Opalenica	4 270	4 515	5 142	6 214	6 527	6 923	8 451
20	Ostroróg	1 092	1 030	1 210	1 333	1 371	1 514	1 978
21	Pniewy	3 584	3 758	4 467	4 960	5 274	5 409	6 449
22	Pobiedziska	3691	3 769	5 002	5 726	6 229	6 123	6 573
23	Puszczykowo	3394	4 953	6342	7473	7 823	8 084	8 296
24	Rakoniewice	1435	1 523	1764	1980	2 178	2 299	2 764
25	Sieraków	2895	3 412	4070	4735	5 195	5 345	5 796
26	Skoki	2049	1988	2499	2853	2 806	2 878	3 490
27	Stęszew	2754	3004	3463	3840	3 793	3 926	4 608
28	Swarzędz	5890	7025	9521	12 052	13 155	14 814	22 808
29	Szamotuły	9311	10 243	12 819	14 684	15 232	16 853	18 355
30	Śrem	8876	8387	10 436	15 677	19 634	21 876	28 213
31	Środa Wlkp.	9872	10 760	12 731	14 851	16 196	17 352	20 473
32	Wielichowo	1441	1246	1290	1352	1 383	1 372	1 599
33	Września	9851	10 603	13 919	17 826	20 670	23 545	27 948
34	Obrzycko	–	–	–	–	–	–	2 204
OGÓŁEM		425 748	492 988	622 287	727 191	793 981	856 177	951 055
Woj. poznańskie		752 765	812 340	974 462	1 102 063	1 171 213	1 237 800	1 334 091
Współ. urban.		56,6%	60,7%	63,9%	66,0%	67,8%	69,2%	71,3%

Źródło: Rocznik Statystyczny Województwa Poznańskiego WUS 1976, 1981, 1991; Rocznik Statystyczny Miast 1980, 1985; obliczenia własne.

Tab. 3. Dynamika wzrostu zaludnienia miast województwa poznańskiego

Tab. 3. Dynamika wzrostu zaludnienia miast województwa poznańskiego

Lp.	Miasta	1950		1960		1970		1975		1980		1990	
		A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
	OGÓŁEM	115,8	3,74	146,2	2,35	170,8	1,57	186,5	1,64	201,1	1,28	223,4	1,05
1	Poznań	119,7	4,47	152,4	2,41	176,4	1,46	192,0	1,70	205,8	1,38	219,6	0,65
2	Buk	109,2	2,19	122,8	0,18	134,8	0,93	163,3	3,83	170,6	0,87	182,5	0,68
3	Czempiń	110,3	2,44	139,8	2,36	151,7	0,82	155,5	0,48	154,3	–0,14	201,1	2,63
4	Czerniejewo	96,6	–0,86	151,5	4,42	150,4	–0,68	161,4	1,41	157,2	–0,53	191,5	1,97
5	Dolsk	86,9	–3,19	95,4	0,94	95,2	–0,20	92,8	–0,52	84,4	1,90	78,3	–0,88
6	Gniezno	111,3	2,67	135,5	1,96	155,8	1,39	168,7	1,59	191,2	2,50	215,8	1,21
7	Grodzisk Wlkp.	106,1	1,49	130,7	2,07	152,4	1,53	164,1	1,48	161,8	–0,28	185,9	1,39
8	Kłecko	96,3	–0,93	115,6	1,82	129,0	1,10	140,2	1,66	150,1	1,36	167,8	1,11
9	Kostrzyn	106,1	1,61	138,8	2,62	197,2	3,48	219,5	2,14	233,1	1,20	257,8	1,00
10	Kórnik	103,0	0,73	120,6	1,58	137,8	1,33	152,0	1,97	155,4	0,44	158,8	0,22
11	Książ	90,3	–2,55	97,6	0,78	108,2	1,03	111,0	0,51	124,7	2,32	159,3	2,44
12	Luboń	120,3	4,62	154,5	2,49	175,1	1,25	197,0	2,36	209,5	1,23	215,3	0,27
13	Lwówek	95,8	–1,08	102,2	0,65	111,6	0,88	111,4	–0,04	110,9	–0,08	128,7	1,48
14	Miłosław	104,0	0,99	122,2	1,61	128,7	0,52	134,6	0,89	136,2	0,24	152,0	1,10
15	Mosina	117,3	3,98	142,7	1,95	171,7	1,85	192,2	2,25	209,4	1,72	236,2	1,20
16	Murowana Gośl.	112,5	2,94	140,7	2,22	164,3	1,55	183,4	2,20	173,9	–0,46	328,4	6,15
17	Nowy Tomyśl	111,5	2,71	163,7	3,80	223,3	3,08	246,1	1,95	327,5	5,67	447,0	3,09
18	Oborniki	113,4	3,14	153,0	2,98	192,0	2,26	211,7	1,95	247,0	3,08	304,0	2,07
19	Opalenica	105,7	1,39	120,4	1,30	145,5	1,89	152,9	0,98	162,1	1,18	197,9	1,99
20	Ostroróg	94,3	–1,46	110,8	1,61	122,1	0,97	125,5	0,56	138,6	1,98	181,1	2,66
21	Pniewy	104,9	1,18	124,6	1,72	138,4	1,05	147,2	1,23	150,9	0,51	179,9	1,75
22	Pobiedziska	102,2	2,09	135,5	2,81	155,1	1,35	168,8	1,68	165,9	–0,34	178,1	0,71
23	Puszczykowo	145,9	9,34	186,9	2,46	220,2	1,64	230,5	1,17	238,2	0,66	244,4	0,26
24	Rakoniewice	106,1	1,49	122,9	1,47	138,0	1,15	151,8	1,90	160,2	1,08	192,6	1,84
25	Sieraków	117,9	4,10	140,6	1,76	163,6	1,51	179,4	1,85	184,6	0,57	200,2	0,81
26	Skoki	97,0	–0,76	122,0	2,28	139,2	1,33	136,9	–0,33	140,5	0,51	170,3	1,92
27	Stęszew	109,1	2,17	125,7	1,42	193,4	1,03	137,7	–0,25	142,6	0,69	167,3	1,60
28	Swarzędz	119,3	4,39	161,6	3,02	204,6	2,35	223,3	1,75	251,5	2,37	387,2	4,25
29	Szamotuły	110,0	2,38	137,7	2,23	157,7	1,36	163,6	0,73	181,0	2,02	197,1	0,85
30	Śrem	94,5	–1,41	117,6	2,18	176,6	4,01	221,2	4,48	246,5	2,16	317,9	2,53
31	Środa Wlkp.	109,0	2,15	129,0	1,68	150,4	1,54	164,1	1,73	175,8	1,38	207,4	1,65
32	Wielichowo	86,5	–3,63	89,5	0,35	93,8	0,47	96,0	0,45	95,2	–0,16	111,0	1,53
33	Września	107,6	1,84	141,3	2,70	181,0	2,46	209,8	2,96	239,0	2,60	283,7	1,71

* W granicach administracyjnych z 1 VI 1975 r.

A – indeks dynamiki (1946=100)

B – średni roczny przyrost w % (obliczono go dla okresów wydzielonych w tabeli: 1946 - 1950, 1951 - 1960 itd.)

Źródło: Opracowanie własne.

Dynamika wzrostu ludnościowego miast województwa charakteryzuje się dużą zmiennością (patrz tab. 3.). Najwyższe tempo wzrostu utrzymywało się w okresie bezpośrednio powojennym (1946 - 1950). Dynamika ta cechuje się jednak dużym zróżnicowaniem w przekroju poszczególnych ośrodków. Większość najmniejszych miast wykazywała wręcz ujemny przyrost ludności. Nieco większe ośrodki (ponad 2,3 tys. mieszkańców cechował już dodatni przyrost. Wyjątej stanowi Śrem – gdzie średni roczny przyrost wynosił — 1,38%.

W dziesięcioleciu 1950 - 1960 stopa wzrostu w miastach ulega obniżeniu, przyjmując już jednak wartości dodatnie dla wszystkich jednostek. W następnym dziesięcioleciu (1960 - 1970) stopa ta ulega ponownemu obniżeniu, po czym w połowie lat siedemdziesiątych wzrasta nieznacznie, a w dalszych okresach permanentnie maleje (por tab. 3.).

Rozwój poszczególnych miast nie był równomierny, a ich dynamika charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem. Pod względem tempa wzrostu ludności miasta województwa poznańskiego można podzielić na cztery grupy. Grupę I stanowią miasta o średnim rocznym tempie wzrostu do 1,0%; drugą od 1,0% do 1,5%; trzecią od 1,5% do 2,0% oraz czwartą powyżej 2,0%. Szczegółowe zestawienie miast w grupy według klas wielkości zawiera tab. 4.

Tabela 4. Średnie roczne tempo wzrostu ludności miast województwa poznańskiego w latach 1946 - 1990*

Średni roczny przyrost ludności	Grupy miast według ludności (stan w dniu 31.XII.1990 r.)				
	do 5 tys.	5 tys. - 10 tys.	10 tys. - 20 tys.	20 tys. - 50 tys.	50 tys. i więcej
do 1,0%	Dolsk (-0,54) Wielichowo (0,26) Lwówek (0,60) Miłosław (0,94)				
1,0 - 1,5%	Stęszew (1,16) Książ Wlkp. (1,19) Kłecko (1,20) Skoki (1,23) Czerniejewo (1,44) Ostroróg (1,48)	Kórnik (1,01) Pobiedziska (1,24) Buk (1,34) Pniewy (1,34) Sieraków (1,48)	Grodzisk W. (1,37) Szamotuły (1,48)		
1,5 - 2,0%	Rakoniewice (1,52) Czempiń (1,57)	Opalenica (1,58) Puszczykowo (1,68)	Mosina (1,85)	Luboń (1,57) Środa W. (1,65)	Poznań (1,63) Gniezno (1,71)
2,0% i więcej		Kostrzyn (2,00) Murowana Goślina(3,02)	Oborniki (2,46) Nowy Tomyśl (3,41)	Września (2,32) Śrem (2,72) Swarzędz (3,16)	

* W granicach administracyjnych z 1 VI 1975 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Jak wynika z analizy tab. 4 najniższe średnie roczne tempo wzrostu do 1,0% i 1,0 – 1,5% charakteryzuje miasta najmniejsze, do siedmiu tysięcy mieszkańców (wyjątek stanowi Grodzisk Wlkp. – 11 tys. i Szamotuły – 18,4 tys.). Większość z tych miast znajduje się w peryferyjnej strefie województwa. Najwyższą dynamiką charakteryzują się głównie ośrodki większe, powyżej 10 tys. mieszkańców. Należy zwrócić uwagę na szczególnie wysoką dynamikę wzrostu w Nowym Tomyślu, Swarzędzu, Murowanej Goślinie i Śremie, gdzie liczba ludności zwiększyła się odpowiednio o 347,0%; 287,2%; 228,4%; 217,9% (por tab. 3.).

Wyrazem szybkiego i nieprzerwanego wzrostu ludności miejskiej był ciągły wzrost współczynnika urbanizacji z 60,7% w 1950 r. do 67,8% w 1975 r. i 71,3% w 1990 r. W rezultacie wzrost udziału ludności w miastach powoduje równoczesny spadek odsetka ludności na wsi poznańskiej. Wzrost ludności w miastach następuje jednak wskutek przyrostu liczby ludności miast największych przy jednoczesnej stagnacji, nawet tendencji do wyludniania się małych miast (Wierzchosławski 1986). Zjawisko to, jak zauważa Jerczyński (1977) znajduje potwierdzenie w skali ogólnokrajowej, można je zatem traktować jako prawidłowość powojennego rozwoju demograficznego kraju.

4. Czynniki wzrostu liczby ludności miejskiej

Na przyrost ludności miejskiej składają się trzy składniki: przyrost naturalny, przyrost wędrówkowy oraz przyrost związany ze zmianami o charakterze administracyjnym. Waga poszczególnych składników w rozwoju ludności była zmienna w czasie. Rozpatrując procesy demograficzne miast województwa poznańskiego zwrócono przede wszystkim uwagę na rolę przyrostu naturalnego i migracyjnego.

Z uwagi na niekompletność informacji statystycznych (szczególnie sprzed 1975 r.) analizę tego zagadnienia oparto na dostępnych danych zestawionych dla trzech przekrojów czasowych: 1965, 1975 i 1990 r., zawartych w tab. 6.

Stopa przyrostu naturalnego kształtuje się pod wpływem tego składnika, który odznacza się większą zmiennością w czasie. Składnikiem tym są urodzenia, których częstość spada szybciej niż zgonów. W rezultacie przyrost naturalny w miastach wykazuje

Tabela 5. Ruch naturalny ludności miast województwa poznańskiego w latach 1950 - 1990*

Lata	Urodzenia	Zgony	Przyrost naturalny
	na 1 000 ludności		
1950	28,0	10,8	17,2
1960	17,5	8,0	9,5
1970	13,4	8,6	4,8
1975	16,2	9,6	6,6
1980	17,8	10,6	7,2
1990	12,6	11,5	1,1

* W granicach administracyjnych z 1 VI 1975 r.

Źródło: Wierzchosławski (1986, s. 159); *Rocznik Statystyczny Województwa Poznańskiego 1991*, WUS Poznań.

tendencję malejącą do 1970 r. ze stopniowym przechodzeniem do ponownego wzrostu (Wierzchosławski 1986, s. 160), a od połowy lat osiemdziesiątych ulega silnemu zmniejszeniu. Ostatnio czynnikiem ograniczającym rozmiary przyrostu naturalnego ludności miast województwa okazały się również zgony (por tab. 5.).

W latach pięćdziesiątych, po zakończeniu etapu wielkich emigracji o charakterze kompensacyjnym, bardzo wysokie wskaźniki urodzeń dawały przewagę przyrostowi naturalnemu, co jest prawidłowością ogólną powojennego rozwoju demograficznego kraju, szczególnie w odniesieniu do miast małych. W latach sześćdziesiątych składnik ten traci na istotności, jest on jednak nadal czynnikiem dominującym w przyroście ludnościowym miast. Z czasem jego miejsce zajmuje przyrost wędrówkowy, który staje się szczególnie istotny w rozwoju miast większych. W ostatnim okresie miasta województwa poznańskiego wykazują już niespełna pięciokrotną przewagę przyrostu migracyjnego nad naturalnym.

W odniesieniu do poszczególnych miast zanotowano duże rozpiętości w zakresie obu składników przyrostu rzeczywistego. W 1965 r. 16 miast wykazywało większe saldo migracyjne od przyrostu naturalnego. Grupę tę tworzył przede wszystkim Poznań wraz z miastami strefy jego obrzeża do 25 km (Kórnikiem, Pobiedziskami, Puszczykowem, Mosiną, Murowaną Goślina i Stęszewem), miastami powiatowymi (Nowym Tomyślem, Śremem, Wrześnią) oraz sześcioma mniejszymi ośrodkami. Oba składniki kształtowały się na bardzo zróżnicowanym poziomie i osiągnęły wartości: dla przyrostu naturalnego od −9,1%. w Dolsku do 16,7%. w Kostrzynie Wlkp. i dla salda migracyjnego od −14,2%. w Sierakowie do 31,2%. w Książu Wlkp.

Wzięte pod uwagę kryteria rozwoju demograficznego miast stały się podstawą do określenia typu miast według klasyfikacji J. W. Webba (1963). Podstawą zastosowania metody jest wykres analityczny, na którym każde miasto przedstawione jest jako punkt w układzie współrzędnych, w zależności od przyrostu lub ubytku naturalnego (oś Y) oraz przyrostu lub ubytku migracyjnego (oś X). Jednocześnie na osi skośnej (X + Y) wyznaczono wielkości przyrostu rzeczywistego ludności, zaś na drugiej osi skośnej (X − Y) względny stosunek migracji do przyrostu naturalnego. Liczba wszystkich możliwości kombinacji wyznacza osiem typów miast oznaczonych literami: A, B, C, D, E, F, G, H.

Rok 1965 charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem typologicznym miast, które przedstawiają sześć odmiennych typów rozwoju demograficznego. Trzydzieści miast cechuje dodatni przyrost ludności. Najczęściej powtarzającymi się typami są: dynamiczny typ C – 12 razy, o przewadze dodatniego salda migracyjnego oraz umiarkowany typ B – pojawia się 10 razy, oznaczający przewagę przyrostu naturalnego nad dodatnim saldem migracyjnym. Trzy miasta były ośrodkami depopulacyjnymi reprezentującymi dwukrotnie typ H odznaczający się przewagą ujemnego salda migracyjnego nad dodatnim przyrostem naturalnym i jeden raz typ F (patrz rys. 3.).

Analizując zmiany, jakie dokonały się w zakresie komponentów rozwoju ludnościowego w ciągu dziesięciu lat, należy stwierdzić, że nastąpił wzrost znaczenia przyrostu migracyjnego. Większość ośrodków wykazujących przewagę salda migracyjnego nad przyrostem naturalnym to nadal miasta strefy obrzeża Poznania: Kórnik, Luboń, Mosina, Pobiedziska, 4 miasta powiatowe oraz kilka mniejszych miast położonych w peryferyjnej strefie województwa.

Tabela 6. Składniki rozwoju demograficznego miast województwa poznańskiego

Lp.	Miasta	Rok 1965				Rok 1975				Rok 1990			
		PN	SM	PRz	Typ	PN	SM	PRz	Typ	PN	SM	PRz	Typ
		na 1 000 ludności				na 1 000 ludności				na 1 000 ludności			
1	Poznań	4,2	8,0	12,2	C	5,8	13,3	19,1	C	-1,1	3,4	2,3	D
2	Buk	10,7	7,6	18,3	B	9,3	4,6	13,9	B	4,3	4,6	8,9	C
3	Czempiń	4,7	6,2	10,9	C	10,1	-8,4	1,7	A	7,3	-0,2	7,1	A
4	Czerniejewo	6,5	-2,0	4,5	A	8,8	9,3	18,1	C	4,1	25,4	29,5	C
5	Dolsk	-9,1	-5,2	-14,3	F	5,5	-17,4	-11,9	H	4,9	-20,0	-15,1	H
6	Gniezno	6,2	5,3	11,5	B	7,8	4,8	12,6	B	3,5	2,8	6,3	B
7	Grodzisk Wlkp.	8,4	3,3	11,7	B	10,4	-6,4	4,0	A	5,0	3,0	8,0	B
8	Kłecko	9,0	-10,6	-1,6	H	6,5	-3,7	2,8	A	2,7	7,4	10,1	C
9	Kostrzyn	16,7	16,6	33,3	B	9,6	8,2	17,8	B	4,0	18,4	22,4	C
10	Kórnik	-2,7	6,5	3,8	D	7,6	13,3	20,9	C	2,4	1,8	4,2	B
11	Książ Wlkp.	-9,0	31,2	22,2	D	1,2	-6,5	-5,3	H	13,5	11,5	25,0	B
12	Luboń	8,0	5,8	13,8	B	8,5	26,2	34,7	C	2,8	-8,5	-5,7	H
13	Lwówek	10,4	4,0	14,4	B	3,0	-17,7	-14,7	H	7,9	-4,3	3,6	A
14	Miłosław	9,1	-7,8	1,3	A	6,4	2,0	8,4	B	12,2	-8,8	3,4	A
15	Mosina	9,7	14,9	24,6	C	7,0	31,3	38,3	C	2,6	0,7	3,3	B
16	Murowana Gośl.	7,8	26,2	34,0	C	11,3	-13,9	-2,6	H	10,2	57,1	67,3	C
17	Nowy Tomyśl	9,4	17,0	26,4	C	14,2	41,6	55,8	C	4,0	20,5	24,5	C
18	Oborniki	16,4	14,3	30,7	B	10,4	5,8	16,2	B	7,2	10,3	17,5	C
19	Opalenica	6,9	10,3	17,2	C	9,9	6,4	16,3	B	4,6	1,4	6,0	B
20	Ostroróg	11,0	1,5	12,5	B	2,9	1,5	4,4	B	-2,0	4,0	2,0	D
21	Pniewy	9,6	9,8	19,4	C	6,5	4,6	11,1	B	4,7	6,2	10,9	C
22	Pobiedziska	9,7	12,4	22,1	C	6,1	7,6	13,7	C	5,5	4,5	10,0	B
23	Puszczykowo	-1,1	16,6	15,5	D	7,9	2,3	10,2	B	1,5	-8,4	-6,9	H
24	Rakoniewice	8,0	-6,9	1,1	A	8,7	-0,9	7,8	A	8,6	0,0	8,6	A/B
25	Sieraków	5,3	-14,2	-8,9	H	7,4	7,5	14,9	C	6,0	0,7	6,7	B
26	Skoki	11,6	-2,2	9,4	A	5,0	-15,7	-10,7	H	5,2	1,7	6,9	B
27	Stęszew	9,3	19,7	29,0	C	7,1	-10,3	-3,2	H	4,6	2,4	7,0	B
28	Swarzędz	10,4	7,1	17,5	B	7,4	4,0	11,4	B	7,0	23,7	30,7	C
29	Szamotuły	8,0	3,8	11,8	B	9,1	0,2	9,3	B	2,8	9,8	12,6	C
30	Śrem	12,7	19,8	32,5	C	7,8	27,3	35,1	C	5,3	10,5	15,8	C
31	Środa Wlkp.	7,6	-5,8	1,8	A	6,3	13,5	19,8	C	3,7	13,0	16,7	C
32	Wielichowo	3,8	9,1	12,9	C	1,4	-2,9	-1,5	H	6,2	-0,6	5,6	A
33	Września	8,5	9,8	18,3	C	8,2	20,2	28,4	C	4,5	11,9	16,4	C
34	Obrzycko	×	×	×	×	×	×	×	×	-9,0	0,0	-9,0	F/E
Miasta razem*		9,5	5,2	14,7	B	6,6	12,1	18,7	C	1,1	5,1	6,2	C

PN – przyrost naturalny; SM – saldo migracji; PRz – przyrost rzeczywisty

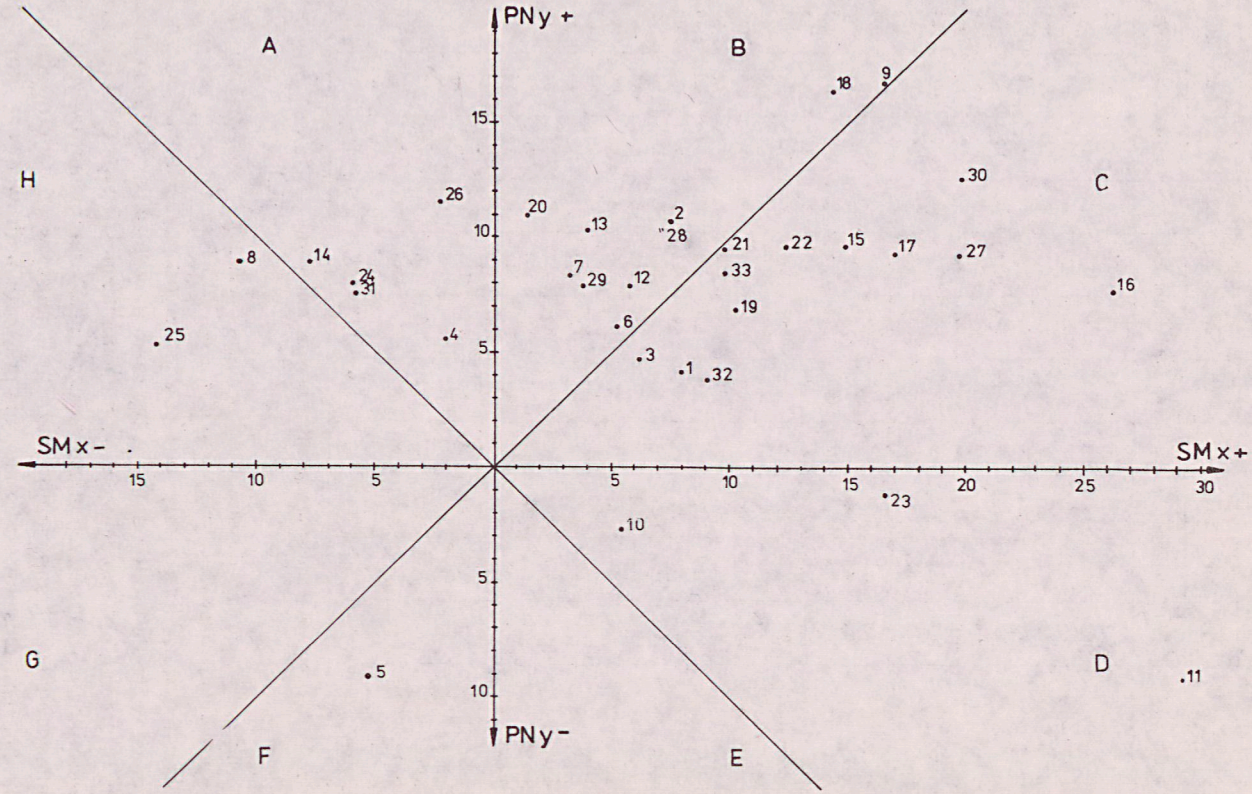
* – 1960 r.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: Statystyka miast i osiedli 1945 - 1965, GUS Warszawa 1966; Rocznik Statystyczny Woj. Poznańskiego 1976 i 1991, WUS Poznań.

W okresie dziesięciu lat zaszły również znaczne przesunięcia typologiczne, ponieważ 19 miast reprezentowało odmienny typ rozwoju w stosunku do 1965 r. Miasta należały do czterech grup typologicznych, z czego najliczniej do typu C i B (odpowiednio 12 i 11 ośrodków). Sześć małych miast reprezentowało depopulacyjny typ H (rys. 4.).

Odmienne relacje komponentów wzrostu ludnościowego zanotowano ponownie w 1990 r. Nastąpił dalszy wzrost znaczenia przyrostu wędrówkowego, który był wyższy od przyrostu naturalnego w 16 miastach, głównie większych, będących dawnymi miastami powiatowymi i tylko trzech miastach obrzeża Poznania: Kostrzynie, Murowanej Goślinie, Swarzędzu. Luboń i Puszczykowo należały do typów depopulacyjnych o silnym ujemnym saldzie migracji; w latach poprzednich również Kórnik (por. Mału-

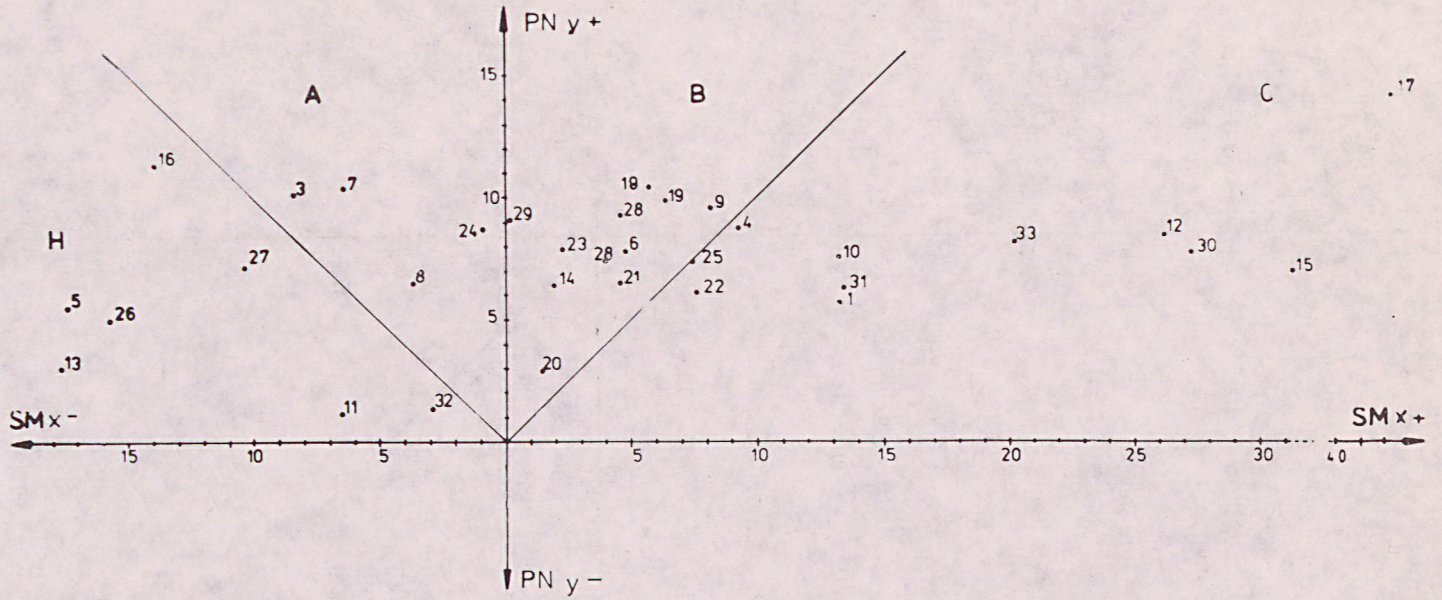
Rys. 3. Typologia wzrostu zaludnienia miast województwa poznańskiego w 1965 r.

Oznaczenia jak w tab. 6.

Źródło: Opracowanie własne.

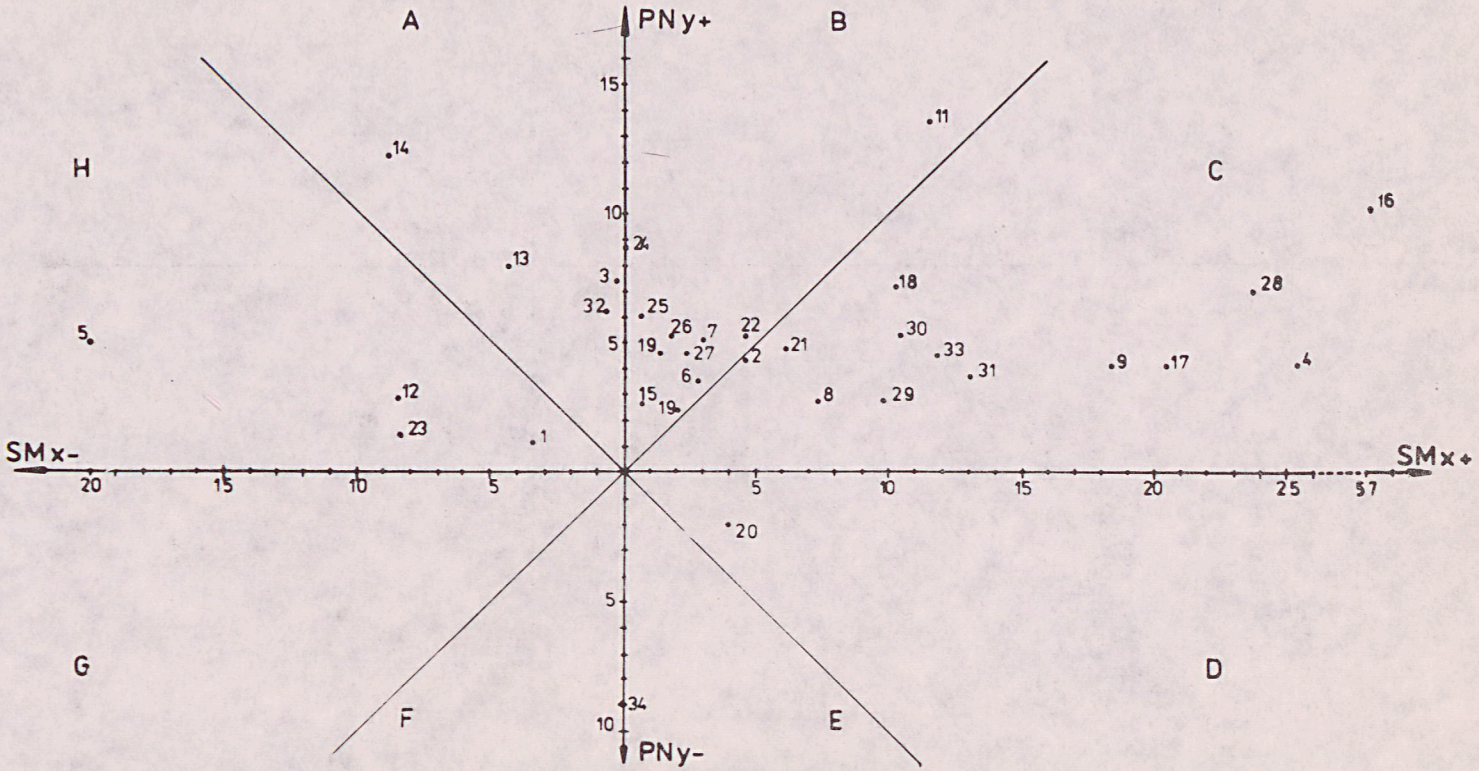
Rys. 4. Typologia wzrostu zaludnienia miast województwa poznańskiego w 1975 r.

Oznaczenia jak w tab. 6.

Źródło: Opracowanie własne.

Rys. 5. Typologia wzrostu zaludnienia miast województwa poznańskiego w 1990 r.

Oznaczenia jak w tab. 6.

Źródło: Opracowanie własne.

szyńska 1988). Charakterystyczne jest również bardzo duże zróżnicowanie obydwu składników przyrostu rzeczywistego, które wahało się od –9,0%. dla przyrostu naturalnego w Obrzycku do 13,5%. w Książu Wlkp. i jeszcze większe dla salda migracyjnego od –20,0%. w Dolsku do 57,1%. w Murowanej Goślinie.

W porównaniu z 1975 r. przesunięcia typologiczne były bardzo duże, ponieważ tylko 10 ośrodków utrzymało taki sam typ rozwoju, jaki reprezentowało przed 15 laty. Najliczniejszym był dynamiczny typ rozwoju C (13 miast) oraz umiarkowany typ B – 10 miast (rys. 5.). Wynik ten jest potwierdzeniem tezy o istotności przyrostu wędrówkowego we wzroście ludnościowym miast, szczególnie miast większych, w których czynnik ten ma znaczenie dominujące. Uwagę zwraca również duże zróżnicowanie typologiczne (7 typów rozwoju) (por tab. 6.).

Reasumując analizę przyrostu rzeczywistego należy podkreślić dużą zmienność jego komponentów w czasie. Waga tych komponentów w poszczególnych ośrodkach ulegała również licznym zmianom, co wpłynęło na ich duże zróżnicowanie i małą stabilność. Przyrost migracyjny i wędrówkowy ulegały szczególnie szybkim zmianom w ośrodkach mniejszych. Natomiast w większych miastach były one stosunkowo stabilne z tendencją wzrostu znaczenia przyrostu migracyjnego w czasie. Mimo szybkich zmian relacji składników rozwoju demograficznego, typy wzrostu miast można uznać za reprezentatywne dla przyjętych przekrojów czasowych. Są one odzwierciedleniem rządzących prawidłowości rozwoju demograficznego w tych miejscowościach.

Wzrost liczby ludności miejskiej wynikający z rozszerzenia granic administracyjnych miast miał drugorzędne znaczenie dla ich rozwoju demograficznego. Zmiany administracyjne przeprowadzone były do połowy lat siedemdziesiątych stosunkowo rzadko, a w większości przypadków wiązały się wręcz z ubytkiem powierzchni miejskiej. Tylko niewielka liczba miast zwiększyła liczbę swoich mieszkańców na skutek przyłączenia nowych terenów. Zmiany administracyjne nie wpłynęły jednak w sposób istotny na rozwój ludnościowy miast w analizowanym okresie. Proces zmian administracyjnych miast w latach 1975 - 1990 i związanych z nimi zmian ludnościowych przedstawia tab. 7.

Tabela 7. Zmiany granic administracyjnych miast województwa poznańskiego w okresie od 2 VII 1975 r. do 1 I 1990 r.

Miasta	Powierzchnia w ha		Ludność	
	przyrost	ubytek	wzrost	spadek
Czempin	126	–	154	–
Gniezno	1 326	–	1 640	–
Luboń	17	–	81	–
Lwówek	158	–	292	–
Nowy Tomyśl	130	–	257	–
Poznań	3 285	10	6 307	192
Swarzędz	26	–	360	–
Września	68	74	–	–

Źródło: Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym oraz zmiany podziału administracyjnego GUS 1990.

5. Przestrzenne zróżnicowanie procesów demograficznych

Zróżnicowanie procesów demograficznych jest między innymi konsekwencją odmiennych warunków rozwoju społeczno-gospodarczego w regionie. Można przyjąć, że procesy o charakterze biologicznym (urodzenia, zgony) kształtują się niejako w sposób naturalny; migracje natomiast determinowane są w znacznym stopniu poziomem rozwoju gospodarczego.

W rozkładzie przyrostu naturalnego w miastach województwa poznańskiego można dopatrzyć się pewnych prawidłowości polegających na tym, że w miarę przechodzenia do miast większych stopa przyrostu naturalnego ma tendencję malejącą. Niejako przeciwstawną prawidłowość wykazuje przestrzenny rozkład przyrostu wędrówkowego. Miasta, które charakteryzują się stosunkowo wysokim przyrostem naturalnym, jednocześnie wykazują niski przyrost wędrówkowy. Odstępstwo stanowi tu w ostatnim okresie Luboń i Puszczykowo – miasta o niskim przyroście naturalnym i ujemnym saldzie migracyjnym.

Zaakcentowania wymaga także fakt, że dodatni przyrost wędrówkowy mają przede wszystkim miasta o charakterze przemysłowym (wyjątek stanowi Miłosław), przy czym rozmiary tego przyrostu nie są proporcjonalne do wielkości miasta. Wypadkową przyrostów: naturalnego i wędrówkowego jest przyrost rzeczywisty. Wysoki dodatni przyrost skupia się głównie w centralnym obszarze województwa, w układzie miast wokół Poznania oraz w większych ośrodkach przemysłowo-usługowych (Wierzchosławski 1986).

S. Borowski (1974) stwierdza, że podstawowy czynnik sprawczy migracji ma swe uwarunkowanie w płaszczyźnie demograficznej jak i ekonomicznej. Dowiedziono, że im większy przyrost naturalny, tym liczniejsza emigracja. Jeśli nie wkraczają dodatkowe czynniki społeczne lub ekonomiczne, to ta zależność występuje powszechnie – także w mieście. Można zatem stwierdzić, że zróżnicowanie migracji miejskich jest wywołane czynnikami o charakterze ekonomicznym (głównie rynek pracy i warunki mieszkaniowe). Młoda siła robocza, nie znajdując w miejscu swego zamieszkania zatrudnienia, podejmowała migrację, co przyczyniło się do wzrostu poziomu koncentracji ludności wokół centralnego ośrodka miejskiego oraz lokalnych obszarów przemysłowo-usługowych (Wierzchosławski 1986).

Dokonujące się przeobrażenia w infrastrukturze społeczno-ekonomicznej regionu wywołały zmiany w procesie rozwoju ludnościowego miast, który zachodził w sposób nierównomierny. Poza jednym wyjątkiem (Dolsk) wszystkie miasta województwa osiągnęły w latach 1946 - 1990 przyrost ludności. Hierarchia sieci osadniczej, jak stwierdza Wróbel (1964), wyraża się zasadniczo w dwóch aspektach: w zróżnicowaniu wielkościowym miast oraz w zróżnicowaniu funkcji, jakie poszczególne ośrodki pełnią w sieci osadniczej. W hierarchicznie wykształconej sieci oba te aspekty pozostają względem siebie w pewnej zależności, która różnicowała preces wzrostu w miastach. Najsłabsze tempo wzrostu zaludnienia wykazały małe miasta do 5 tys. mieszkańców, w których średnia roczna stopa wzrostu rzadko przekraczała 1,50%. Wyróżniają się pod tym względem takie miasta, jak Wielichowo (0,26%), Lwówek (0,60%) i Miłosław (0,94%). Szybszy na ogół wzrost obserwuje się w miastach większych, powyżej 10 tys.

mieszkańców. W grupie tej wyróżniają się zwłaszcza byłe ośrodki powiatowe, w których rozwój funkcji administracyjno-usługowych postępował wraz z szybkim rozwojem przemysłu. Są to takie miasta, jak: Nowy Tomyśl (3,41%), Śrem (2,72%), Oborniki (2,46%), Września (2,32%). Uwagę zwraca również wysoka stopa wzrostu w niektórych miastach znajdujących się w strefie bezpośredniego ciążenia do Poznania (tj. w odległości 25 km), takich jak: Swarzędz (3,16%; miasto o liczbie 22,8 tys. mieszkańców oraz w dwóch miastach poniżej 10 tys. mieszkańców – Murowanej Goślinie (3,02%) i Kostrzynie (2,00%). Nie wszystkie jednak ośrodki w tej strefie osiągnęły tak wysoką stopę wzrostu. Przykładem są: Pobiedziska, Stęszew i Kórnik, które charakteryzuje wyraźnie niższe tempo wzrostu ludności – poniżej 1,25% (por. tab. 4.).

Jak już wspomniano, stopień urbanizacji województwa poznańskiego w latach powojennych wzrastał systematycznie, osiągając w 1990 r. 71,3%. Poziom ten przekracza wyraźnie średnią krajową. Z drugiej strony jednak tempo wzrostu ludności miejskiej województwa w latach 1946 - 1990 kształtowało się poniżej średniej krajowej, co powodowało stały spadek udziału miast województwa poznańskiego w populacji miejskiej kraju.

Tezę o niższym od przeciętnego w kraju tempie wzrostu miast województwa poznańskiego potwierdza analiza W. Maika (1986) oparta na standaryzowanych współczynnikach wzrostu, które określają rozwój miasta danej wielkości w odniesieniu do przeciętnej krajowej stopy wzrostu miast należących do tej samej, określonej grupy wielkościowej. Tylko sześć miast wykazuje dodatnie wartości współczynników standaryzowanych, co oznacza, że tempo ich wzrostu przekraczało średnie wartości krajowe dla określonej klasy wielkościowej. Znacznie powyżej średniej krajowej w danej grupie miast kształtowała się dynamika rozwojowa Nowego Tomyśla i Śremu. W czterech miastach – Kostrzynie, Obornikach, Wrześni i Swarzędzu – dynamika jest znacznie mniejsza. Pozostałych 27 miast wykazuje niższe od średniego dla danej grupy wielkościowej tempo wzrostu ludności, w tym również miasta małe.

Reasumując dotychczasowe rozważania można stwierdzić, że dynamika rozwojowa miast województwa poznańskiego odzwierciedla charakter industralizacji tego obszaru. Model industrializacji powojennej, preferującej rozwój niektórych starych okręgów przemysłowych lub nowo powstałych okręgów surowcowych sprawił, że centrum Wielkopolski znalazło się poza obszarem intensywnej industralizacji. Brak znaczniejszych inwestycji przemysłowych znalazł swoje odbicie nie tylko w dynamice rozwojowej poszczególnych miast, lecz także w charakterze przeobrażeń struktury sieci miejskiej. Najwyraźniejszym przykładem awansu urbanizacyjnego jest Śrem, który przesuwał się pod względem rangi ku górze, z siódmej pozycji na trzecie miejsce w układzie wielkościowym miast województwa. Lokalizacja dużego, w porównaniu z ówczesną wielkością tego miasta, zakładu przemysłowego, spowodowała zasadnicze zmiany w samym ośrodku i w strefie otaczającej (Jasiok, Schwartz 1975; Kaminski, Maik 1975; Zajchowska 1975). W miastach o funkcjach przemysłowych istnieje zatem silny związek industrializacji z ruchem wędrówkowym ludności, wywołujący wzrost dynamiki ich rozwoju. Wpływ ruchu naturalnego na liczbę ludności w tych ośrodkach jest słabszy i oddziaływuje jako czynnik wtórny. Natomiast miasta małe, nie spełniające funkcji przemysłowych charakteryzuje osłabienie ich dynamiki rozwojowej.

LITERATURA

Borowski S., 1974, *Współzależność migracji i reprodukcji ludności*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, z. 4.

Domański R., 1982, *Modelowanie przekształceń sieci osadniczej w regionach rolniczych*, Ruch Prawniczy, Ekologiczny i Socjologiczny, z. 2 s. 81 - 98.

Jasiok A., Schwartz A., 1975, *Przestrzenne i demograficzne aspekty dojazdów do pracy w Odlewni Żeliwa w Śremie*, Kronika Wielkopolski, nr 1 (5), s. 141 - 154.

Jerczyński M., 1977, *Funkcje i typy funkcjonowania polskich miast*, [w:] *Statystyczna charakterystyka miast. Funkcje dominujące*, GUS Warszawa, s. 20 - 115.

Kamiński Z., Maik W., 1975, *Przemiany społeczno-gospodarcze wsi powiatu śremskiego*, Kronika Wielkopolski, nr 1 (5), s. 128 - 140.

Kuczyk R., 1986, *Miasto Poznań i reszta województwa*, [w:] *Województwo poznańskie. Zagadnienia geograficzne i społeczno-gospodarcze*, pr. pod red. R. Domańskiego i S. Kozarskiego, PWN Warszawa-Poznań.

Maik W., 1986, *Osadnictwo*, [w:] *Województwo poznańskie. Zagadnienia geograficzne i społeczno-gospodarcze*, pr. pod red. R. Domańskiego i S. Kozarskiego, PWN Warszawa-Poznań.

Małuszyńska E., 1988, *„Cień" wielkiego miasta. Procesy urbanizacyjne w strefie Poznania*. Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, z. 3 s. 229 - 244.

Powierzchania i ludność w przekroju terytorialnym oraz zmiany podziału administracyjnego, GUS Warszawa, 1990.

Rajman J., 1989, *Wpływ przemysłu na zmiany w sieci i funkcjach miast*, [w:] *Studia nad urbanizacją południowej Polski*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków.

Rogulski J., 1982, *Ekonomika miasta*, PWE, Warszawa.

Webb J.W., 1963, *The natural and migrational components of population changes in England and Wales 1921 - 1931*, „Ekonomic Geography", vol. 39, s. 130 - 148.

Wierzchosławski S., 1986, *Ludność*, [w:] *Województwo poznańskie. Zagadnienia geograficzne i społeczno-gospodarcze*, pr. pod red. R. Domańskiego i S. Kozarskiego, PWN Warszawa-Poznań.

Wróbel A., 1964, *Methods of functional analysis in urban studies in Poland*, „Geographia Polonica" vol, 3, s. 113 - 124.

Zajchowska S., 1975, *Powojenny rozwój Śremu, Kronika Wielkopolski* nr 1 (5) s. 117 - 128.

Zdrojewski E.Z., 1990, *Przemiany demograficzne a rozwój społeczno-gospodarczy Pomorza Zachodniego*, SGPiS, Warszawa.

W. Budner

CONTEMPORARY DEMOGRAPHIC CHANGES IN THE TOWNS OF POZNAN VOIVODSHIP (SUMMARY)

The article presents demographic changes in the towns of Poznan voivodships in the years 1946-1990. The analysis concerns: population and dynamism of its growth, factors influencing this growth, and spatial differentiation of demographic processes. The analysis is preceded by the characteristics of the area of studies determining: the number, size structure and distribution of towns.

Town distribution according to the order of size and sequence indicates an unproportionately big size of the main city, of the region – Poznan – as compared with the group of medium size towns. A major part of the whole set is constituted by small towns up to 10 thousand inhabitants.

The results of the analysis indicate very high changeability of urban growth dynamics over time and in the cross-section of particular centres. Urban development dynamics reflects the character of industrialization of Poznan voivodship. In industrial centres there is a strong connection between industrialization and

population migration which causes the growth in the dynamics of their development. The influence of natural migration on the number of people in those centres is weaker and influences it as a secondary factor. Small towns which do not perform industrial functions are characterized by the weaker dynamics of their growth.

In the distribution of natural growth one can see some regularities consisting in the fact that as one moves to bigger cities, the rate of natural growth shows a decreasing tendency. The spatial distribution of migration growth indicates a somewhat opposite regularity.

A high positive real growth of the population is focused mainly in the central area of the viovodship, in the towns around Poznan and in bigger industrial-service centres.